

כמים חיים

בנישאותו של הרב חיים אידלס שליט"א

בהוצאת ע"ר "איש צדיק היה" 580546158

פרשת דברים תשפ"ו

דרך חיים

בהיותנו עומדים בימי האבל על חורבן בית אלוקינו, מפני חטאינו גלינו מארצנו, יש להרבות בתפילה לכיסופים וכמיהה להראנו בבניינו ולשמחנו בתיקונו.

אליהו הנביא אומר לתנא האלוקי רבי יוסי: "בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיא הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם" (ברכות ג.). על ידי עניית 'אמן' יהא שמיא רבה' מתעורר אצל הקב"ה געגוע לבנות את בית המקדש.

אומרת הגמרא (מנחות ג.): "אמר רבי יצחק: בשעה שחורב בית המקדש, מצאו הקדוש ברוך הוא לאברהם שהיה עומד בבית המקדש. אמר לו: מה לידידי בבית? אמר לו: על עיסקי בני באתי [מהרש"א: להתפלל עליהם]. אמר לו: בניך חטאו וגלו. אמר לו: שמא בשוגג חטאו? אמר לו: "עשותה המזימתה" (ירמיהו יא טו). אמר לו: שמא מיעוטן חטאו? אמר לו: הרבים. היה לך לזכור ברית מילה? אמר לו: "ובשר קודש יעברו מעליך" (שם). אמר לו: שמא אם המתנת להם היו חוזרין בתשובה? אמר לו: "כי רעתיכי אז תעלוזי" (שם). מיד הניח ידיו על ראשו והיה צועק ובוכה, ואמר לו: שמא חס ושלום אין להם תקנה? יצתה בת קול ואמרה לו: "זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך" (שם טז) - מה זית זו אחריתו בסופו, אף ישראל אחריתו בסופו".

התואר המיוחד הזה של 'ידיד' ביחס לאברהם אבינו ובית המקדש מופיע גם קודם לכן בדברי הגמרא (שם ג.): "יבא ידיד בן ידיד ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידים; 'יבא ידיד' - זה שלמה המלך, דכתיב: 'וישלח ביד נתן הנביא ויקרא שמו ידידיה בעבור ה'" (שמואל ב יב כה). 'בן ידיד' - זה אברהם, דכתיב: "מה לידידי בביתי" (ירמיהו יא טו), 'ויבנה ידיד' - זה בית המקדש, דכתיב: "מה ידידות משכנותיך" (תהלים פד ב). 'לידיד' - זה הקדוש ברוך הוא, דכתיב: "אשירה נא לידידי" (ישעיהו ה א). 'בחלקו של ידיד' - זה בנימין, שנאמר: "לבנימין אמר ידיד ה' ישכן לבטח עליו" (דברים לג יב). 'ויתכפרו בו ידידים' - אלו ישראל, דכתיב: "נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה" (ירמיהו יב ז).

מילת 'ידיד' היא פעמיים 'יד'. בית המקדש הוא חיבור של פעולת ב' הידיים - "מכון לשבתך פעלת ה' מקדש אדני-י כוננו ידיך" (שמות טו יז). בעוד בבריאת השמיים והארץ נאמר "אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים" (ישעיהו מח ג). כלומר בית המקדש הוא חיבור של יד ימין המייסדת את השמיים עם יד שמאל שייסדה את הארץ. זהו הסולם עליו חלם יעקב - "מצב ארצה וראשו מגיעה השמימה", שאמצעו מכון כנגד בית המקדש. מסביר המהר"ל מפראג (גור אריה שם כח יז) שאמצע הסולם הנתון כנגד בית המקדש מלמד אותנו על חיבור שמיים וארץ. העניינים הגשמיים, הארציים, מתחברים עם השמיים, "שמים לה". אמצע הסולם העולה משמיים לארץ נמצא במקום המקדש, שהוא תוקף החיבור השלם בין שמיים לארץ. זהו יסוד עבודת הקרבנות, העלאת החומר השפל ביותר לרום המדרגות הרוחניות. בהמה גסה עולה על המזבח לריח נחוח אשה לה'. זהו ענין 'ידיד', היכולת לחבר בין שני האברים הנפרדים והרחוקים ביותר זה מזה - יד ימין ויד שמאל. ההצטרפות של שתי הידיים במעשה אחד מסמלת את יחוד הקצוות הרחוקים, שזוהי מהות בית המקדש.

אומר החת"ם סופר שענין בית המקדש הוא "דרך הממוצע בין הקצוות. כי הסוטה הפליגה לקצווה לשתות ושכחה מחוקק, והרואה זה הרי הוא תופס הקצווה השנייה להזיר עצמו מכל וכל, גם זה לא ייתכן. לכן נסמכו שתי פרשיות סוטה וזר לומר שניהם לא ייתכנו אלא דרך הממוצע בין הקצוות. "איש כי יפליא" - שיעשה דבר פלא הרבה יותר מן הראוי". על זה נאמר "לא כבו גשמים אש של עצי מערכה" היינו שהגשמיים לא כיבתה את אש האהבה לעבודת ה'. כך גם מה ש"לא נצחה הרוח את עמוד העשן" הוא מה שלא היה מאבק בין הרוחניות לבין העולם שלנו שמורכב מעולם, שנה, נפש (ראשי תבות 'עש"ן'), אלא הכל היה במיזוג מופלא.

כמו שיש במקדש מקדש בעולם כך יש מקדש בנפש, "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כה ח) - "תהיה שכנינו יתברך שוכנת בתוכם ובקרבים שיהיו היכל ה' המה" (אלשיך שם ט). זהו צד נוסף בהיות המקדש 'ידיד' חיבור של ב' הידיים. נודע לנו שהאדם נברא "אחור וקדם צרתי ותשת עלי כפידך" (תהלים קלטה ה) - "אחור למעשה יום האחרון וקדם למעשה בראשית" (מדרש תהלים שם). האדם שייך אל הימין, השמיים, מכח שורש נשמתו שקדמה למעשה בראשית ועומדת למעלה מכל הבריאה כולה, ומצד גופו אל השמאל, הארציות פה בעולם. לכן נקרא שמו אדם, שמצד אחד שייך אל השמיים, "אדמה לעליון", ומאידך על שמה של האדמה, כפי שכותב השל"ה הקדוש (בהתחלת תולדות אדם) ור' חיים מוולוז'ין (נפש החיים שער א). "ותשת עלי כפידך" היינו מה שבאדם מתגלים ב' הידיים האלוקיות, של חיבור שמיים וארץ.

מי שהתורה הקדושה הכתירה בתואר 'ידיד' הוא בנימין בן יעקב, שלא שלטה בו רימה ותולעה, "ידיד ה' ישכון לבטח עליו". הסיבה שהרימה שולטת באדם הוא בשל החלק הגשמי, "מרבה בשר מרבה רימה" (אבות ב ז). אך בנימין היה ידיד ה', הפך גשמי לרוחני, ועל כן אין הוא נחשב מרבה בשר ולא שלטה בו רימה. לכן אנו מבקשים לאחר האכילה "שנתברכו אבותינו אברהם יצחק ויעקב בכל מכל כלי", שאחר שאכלנו והתגשמו הגשמיים לא תוריד אותנו אל החומרנות, אלא נהיה כאבותינו שכללו את

הגשמיות והרוחניות. בזה האכילה והשתייה בקדושה וטהרה נעשים מעין מעשה הקורבנות על גבי המזבח. כך גם ישראל נקראים 'ידידים' על שם קריעת ים סוף ושירת הים בו הזכרנו את "מקדש ה' כוננו ידיך". ברגע חציית ים סוף היה גילוי שמייס וארץ, התברר שכל הבריאה כפופה ליוצרה ועושיה. באותו הרגע קיבלו ישראל על עצמם את בניית בית המקדש שיבטא גילוי שמייס בארץ.

כך הקב"ה נקרא 'ידיד'. כפי שביטא ר' אלעזר אזכרי, בעל ספר 'חרדים', בפיוט: "ידיד נפש אב הרחמן". הכח של אב הרחמן הוא לאזן בין החסד שבימין לדין והגבורה שבשמאל. דווקא לעטוף את בנו ב' ידי. על ידי מה ש"ידיד נפש אב הרחמן" ממילא "משוך עבדך אל רצונך, יערב לו ידידותך מנופת צוף וכל טעם", שהכל עולה לשמיים, שבעצם לא נתאווה בו למנעמים גשמיים רק לערבות ידידות נועם זיו ה'.

לכן כשרבנו הקדוש רצה לבטא את מה שלא נהנה מהעולם הזה מכח חומריותו עשה זאת במה שהרים ב' ידי כלפי מעלה. שבה ביטא שאין נתק בין ב' הידיים, אין העולם הזה וגשמיותו עומדים כשלעצמם, אלא רק משמשים את יד ימין, המביאה את השמיים אל הארץ.

בית ראשון ושני נחרבו כי נבנו ביד אחת. זה מה שאנו אומרים בתפילת מוסף "מפני חטאינו גלינו מארצנו, מפני היד שנשתלחה במקדשך". כיוון שהייתה רק יד אחת לא הייתה עמידה נצחית לבית המקדש. אבל בית השלישי לא חרב לעולם משום שיבנה בשתי ידיים. זוהי המדרגה העתידה של "מלאה הארץ דעה את ה'" (ישעיהו יא ט). כל הארציות תיהפך להיות לדעת, גם הארציות תזדכך, ונזכה ל"ליבי ובשרי ירננו לאל חי".

זו כוונת המדרש שבו פתחנו. הקב"ה תמה על אברהם אבינו "מה לידידי בביתי", הלא בטלה הידידות עם החורבן. השיב אברהם אבינו "על עסקי בני", שברצונו לתקן את ביטול הידידות. הקב"ה השיב שהבנים גלו, שנשתלחה היד במקדש. השיב אברהם "היה לך לזכור ברית מילה", שמזככים על ידה את הגשמיות. כדי לעורר רחמים עליהם הניח ידיו על ראשו, כדי להעלות ולהביא לידי ביטוי את בחינת שתי ידיים, להעלות אותם השמימה.

כך ביום שבת קודש, 'עם מקדשי שביעי כולם ישבעו ויתענגו מטוביך', שבו אנחנו יכולים לקדש ולהעלות את הכל, באה שבת באה מנוחה, שהשמיים שורים ונחים כאן בארציות. זו כוונתנו בתפילת מנחה "מנוחת שלום ושלווה, מנוחה שלמה שאתה רוצה בה", מנוחה של שתי הידיים של חיבור ימות הקודש וימות החול. כפי שהמשכן והמקדש נקראו 'מנוחה' ו'נחלה'. על כן אנו שרים ביום השבת 'מה ידידות מנוחתך את שבת המלכה', וחותרים את השבת בסעודה שלישית ב'ידיד נפש', לזכות להעלות את הכל לבחינת 'ידיד נפש'. לכן אנו פותחים את השבת ב'מקדש מלך עיר מלוכה קומי צאי מתוך ההפיכה', שאין זה בא לקינה אלא לכוון אותנו לעניינה של שבת קודש – בניין המקדש שנעשה בעבודת שבת קודש שלנו, באכילה ושתייה, בתפילה ובכל עבודת ה' של היום הקדוש.

כותב התפארת שלמה מרדמוסק ששבת חזון היא השבת היותר גדולה מכל שבתות השנה. "רב לך שבת בעמק הבכה", אלו ימי בין המצרים, ימים של עמק בכה, אך בשבת - רב לך, שבת גדולה ומרוממת שבאה ומתקנת בעצמה את בית המקדש השלישי.

בדרכו של ר' אריה

ר' אריה קיבל על עצמו בעת מלחמת העולם השנייה שלא לאכול בשר באמצע השבוע, כדי להשתתף בצער אחיו הנתונים להרג ושמד. במנהג זה החזיק עד סוף ימיו, ואיש לא ידע על כך עד תקופת חייו האחרונה ממש, שנוקק לעזרת קרוביו, והוכרח לגלות להם את מנהגו. (דרך אבות עמ' קעד)

הלכה ומנהג

שבת זו נקראת על שם ההפטרה 'שבת חזון', וישנם מנהגים שונים בשבת זו. בשבת לובשים בגדים מכובסים ומהוהצים, ויש מי שנהגו ללבוש בגדי חול (מנהג ה'ייקים') ואין למחות בידם. יש מקומות שנהגו להחליף את פרוכת ארון הקודש והבימה לפרוכת שאינה של שבת או לצבע שחור, וכל מקום יעשה כמנהגו.

ישנם מנהגים שונים לגבי ניגון "לכה דודי" במנגינת הקינה "אלי ציון ועריה", וגם בזה כל מקום יעשה כמנהגו, כן ישנם מנהגים שונים לגבי ניגון הפסוק "איכה אשא לבדי" וההפטרה בטעמי מגילת איכה.

הלכות סעודה מפסקת - פסק מרן (אורח חיים תקנב א) שאין לאכול בסעודה מפסקת שני תבשילים. איסור זה של שני תבשילים הוא בין אם נוטלים ידיים לסעודה ובין אם לא, כשמן הראוי ליטול ידיים לסעודה המפסקת על פי דברי הירושלמי, שהצריך טבילת פת באפר תוך אמירת "זוהי סעודת תשעה באב", וכן ראוי לנהוג. לדעת ערוך השולחן יש לקחת דווקא פת עגולה, כבייגל, לחמניה עגולה וכדומה, כדרך האבלים שאוכלים מאכלים עגולים.

בכלל 'תבשיל' הוא דבר שעבר תהליך בישול לצורך הכנתו, אמנם מאפה אינו בכלל תבשיל, לכן מותר לאכול לחמים, עוגות ועוגיות כרצונו, אך לא נכון להרבות באכילה של תענוג בסעודה מפסקת. שני תבשילים שבושלו יחד או שרגילים לאכלם מעורבים נחשבים כתבשיל אחד, כבלינצ'ס ומילוי ירקות, מרק ירקות וכדומה. בישול שלא נועד להכשרת המאכל לטעמו המיוחד אלא לסילוק חיידקים - כפסטור גבינה אינו מחשיבו למאכל מבושל. כמו כן משקה חם אינו בכלל מאכל מבושל – לכן מותר לשתות קפה ותה חמים בסעודה מפסקת. כמובן שאין אפשרות לאכול תבשיל אחד בסעודה, לברך ברכת המזון ולאחריה לאכול תבשיל אחר, מה גם שיש בזה משום ברכה שאינה צריכה. ישנה מחלוקת על אכילת דגים בסעודה מפסקת; לדעת השולחן ערוך אסור ולדעת הגר"א וסיעתו מותר, וכל האיסור הוא דווקא בדגים מטוגנים וצלויים, ולא בדגים מקופסאות שימורים. ניתן לאכול סעודה דשנה בצהריים, כך שנוכל לעבור את הצום, להתפלל מנחה ולהמתין עוד איזה זמן ולאחר מכן לאכול סעודה שלישית

כדין – בפת טבולה באפר ותבשיל אחד, כשהמנהג לאכול ביצה או עדשים שהם מאכלי אבלות. ולא נכון לאכול מיד אחרי מנחה שאז נראה ששתי הסעודות באות רק כהתחכמות בעלמא. בעל המאור כתב שמהראוי לעשות בצהריים קודם מנחה סעודה דשנה זכר לסעודת השמחה שהייתה ביום זה בזמן שבת המקדש היה קיים, על שום הפיכת יום זה ליום מועד ושמחה. לחילופין ניתן לאכול את הסעודה המפסקת בלבד עם מאכלים שונים שאינם מבושלים, ועם שתייה מתוקה שתקל עלינו בצום (אך לא שתייה משכרת) וכך אין צורך בסעודה נוספת טרם מנחה.

סעודה מפסקת יש לאכול ישובים על גבי הרצפה, כשיש להפריד בין גופו לרצפה בסדין, בגד או כל דבר אחר. אך אדם שפטור משיבה על הרצפה במהלך תשעה באב פטור ממנה גם בסעודה המפסקת. אין חולצים את מנעלי העור בסעודה אלא רק לאחריה. אם נמצאים ג' גברים בני מצוה בבית אחד מקפידים לשבת כל אחד בפינה אחרת על מנת שלא יתחייבו בזימון, גם אם לא הקפידו על כך אין מזמנים. יש הנוהגים להזכיר בתחילת הסעודה כמה שנים עברו מזמן חורבן הבית (1957 שנה). את הסעודה יש לסיים עד שקיעת החמה (19:47), שמזמן זה הוא תחילת הצום, ועל כן יש לסיים לצחצח שיניים עד שעה זו. משעת כניסת הצום חלים גם שאר העינויים של רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשה"מ.

סדר היום ותפילותיו- לאחר צאת הכוכבים (20:09), מתפללים תפילת ערבית של ליל תשעה באב. נהגו להחשיך חלק מן האורות בבית הכנסת ולהסיר או להסיט את פרוכת ארון הקודש קודם התפילה. תפילה זו היא ככל תפילת ערבית, כשלאחר תפילת עמידה אומר הש"ץ קדיש תתקבל וקוראים מגילת איכה, יש הנוהגים שבעל קורא אחד קורא את כולה ויש הנוהגים לחלק את פרקיה. בני ספרד וחלק מבני אשכנז נהגו שאין מברכים לפני קריאת המגילה, ויש שנהגו כמנהג הגר"א לברך על קריאתה כשנקראת כדין מתוך קלף. לאחר קריאת המגילה קוראים את הקינות של ליל תשעה באב כמודפס בסידורים, בתום אמירת הקינות אומרים "ואתה קדוש", ואומרים קדיש שלם בלא "תתקבל צלותהו". בשעת התפילה יושבים על הרצפה (מלבד בחלקי התפילה בהם צריך לעמוד), ויש להקפיד שלא לגעת ברצפה המטונפת או ברגליו בזמן התפילה. המנהג הוא שאין הנשים יושבות על הרצפה בבית הכנסת.

מובא בדברי מרן השלחן ערוך שיש לישון על הארץ עם אבן תחת ראשו בין בלילה ובין ביום. המנהג הנכון הוא להוריד את מזרון מיטתו על גבי הקרקע ולישון בלא כרית. אמנם אדם זקן או חולה ודאי יכול לישון כרגיל על מיטתו.

בתפילת שחרית אין מניחים תפילין (על שם הפסוק "השליך משמים ארץ תפארת ישראל"- שהתפילין נקראות תפארת) ולא מתעטפים בטלית גדול (על שם הפסוק "בצע אמרתו"- שלפי התרגום היינו ביזוי טליתו), אמנם לובשים טלית קטן כבכל יום ויפטרנה בברכת הטלית הגדול במנחה או שישן עמה בלילה ואז אין חייב בברכה עליה. כן לא נחזיק את פתילות הציצית בשעת אמירת "ברוך שאמר" וקריאת שמע.

אדם שצריך לאכול אחר חצות היום מטעמי בריאות יקדים להניח התפילין ולהתעטף בציצית קודם אכילתו שהן מצוות דאורייתא שאין אוכלים לפני קיומן. בשעת תפילת מנחה נניח תפילין

ונתעטף בטלית בברכה כבכל יום, ורבים נוהגים לקרוא את ד' פרשיות התפילין גם בתשעה באב. הנוהג להניח תפילין של רבנו תם- יניחם גם בתשעה באב בשעת המנחה. ויש להדגיש שיש הנוהגים להניח תפילין גם בשחרית, כחלק מבני ספרד ותימן, וכל אחד ינהג כמנהג אבותיו. אין אומרים תחנון ביום זה, משום שהוא נקרא מועד- "קרא עלי מועד". קוראים בתורה ובהפטרה את הקריאה של תשעה באב. לאחר החזרת ספר התורה קוראים במגילת איכה ואומרים קינות. בתום אמירת הקינות ממשיך הש"ץ לומר "אשרי" ו"ובא לציון" בדילוג על הפסוק "ואני זאת בריתי", אומרים קדיש שלם בלא "תתקבל" ו"עלינו לשבח". רוב הציבור נהגו שלא לומר "פטום הקטורת" ושיר של יום (אותם נהגו להשלים אחר תפילת מנחה), ומנהג ההולכים בדרכי הסוד וחלק מקהל החסידים לומר קטעים אלו כבכל יום. אדם שיש לו 'חוב' לעלות כש"ץ ייגש לעמוד דווקא בתפילת שחרית שעוסקים בה בדברים הרעים, אך במנחה שעוסקים בדברי נחמה לא ייגש לפני העמוד.

יש שנהגו ללכת אחר תפילת שחרית לבית הקברות, ודנו הפוסקים במנהג זה, וההכרעה למעשה היא שמותר ללכת אך לעמוד במרחק של ד' אמות מהקברים (כשני מטרים).

אכילה ושתייה- בשונה מיום הכיפור שהוא מן התורה, בצום תשעה באב נקל גם לחולה שאין בו סכנה שלא יצום ביום זה ; בכלל זה כל אדם שסובל ממחלה באברים הפנימיים, מחלות זיהומיות שמלוות בחום גבוה, מחלות במערכת הנשימה, מחלות מוחיות, חוסר דם (מתחת ל-9 המוגלובין), תשישות קשה אצל זקנים, אדם שהתעלף במהלך הצום או סובל מסחרחורות חזקות, הסובל משלשולים או הקאות באופן קיצוני, אדם שחום גופו עלה קודם או במהלך הצום ל-39 מעלות ומעלה ואדם שאינו מסוגל לרדת ממיטתו. אשה מעוברת חלשה, אף קודם ארבעים יום מתחילת הריונה- פטורה מלצום, במיוחד אם הפילה בעבר. אשה המניקה באופן מלא או כמעט מלא שעקב הצום ייפסק לה החלב או ימעט באופן משמעותי- לא תצום כלל. באם התינוק משתמש במקביל גם בתחליף חלב אם (כך שאינה מניקה אף באופן כמעט מלא)- תצום, אלא אם היא מרגישה חלשה כפי שאמרנו בדין אשה מעוברת. אשה אחר לידה- לא צמה בתוך שלושים הימים הראשונים, אלא אם כן היא מתפקדת באופן מלא כהרגלה ועברו כבר שבעה ימים מהלידה- שאז יש לה לצום באם הרופא מאשר לה. אשה שמרגישה שלא בטוב יכולה להקל ולא לצום אף אחר שלושים יום מהלידה. אשה שהפילה רח"ל לאחר שעברו ארבעים ימי הריון- דינה כיולדת לכל דבר ועניין. בין הנשים המוזכרות לעיל ובין חולה- לא צמים כלל ביום תשעה באב, ויכולים לאכול ולשתות כהרגלם. אמנם בליל תשעה באב נכון שיצומו על מנת להשתתף בצערם של ישראל. אלא אם כן יש בכך משום סכנה- ואז לא יצומו כלל. כאשר ודאי יש להימנע מאכילת מאכלים של תענוגות ומותרות, כן נכון להם להימנע מאכילת שני מאכלים מבושלים יחד כפי שמקפידים להימנע בסעודה המפסקת. קטן או קטנה עד גיל תשע אינם צריכים לצום כלל, ואחר גיל תשע נותנים להם לצום בליל תשעה באב ומספר שעות ביום על מנת להרגילים במצוות, אך אין לתת להם לצום באופן מלא את הצום (בשונה מדין יום הכיפורים). המותרים לאכול בצום מוסיפים בברכת המזון "נחם" קודם "בונה ירושלים" ובה חותמים את הברכה, ויש שנהגו לאמור ב"הרחמן" בלא ברכה. אין אוכלים בתשעה באב שלושה גברים יחדיו על מנת שלא להתחייב בזימון. אדם שצם ונוטל תרופות קבועות- ייטול את הגלולות בלא מים, ובאם אינו יכול ייטול עם מעט מים מעורבים במלח כך שתבטל ההנאה מהמים.

יש להימנע מעישון בתשעה באב, אך אדם שמוכרח לדבר יכול לעשן בצנעא בתוך ביתו, והמחמיר שלא לעשן כלל תבוא עליו ברכה. יש להימנע מהרחת טבק ביום זה.

רחיצה- אין לרחוץ ביום תשעה באב, לכן אדם שקם בבוקר נוטל את ידיו עד סוף קשרי אצבעות, דהיינו החיבור בין אצבעותיו לכף היד. אדם שמותר לאכול בתשעה באב נוטל ידיו כרגיל קודם אכילת הלחם, משום שנטילה זו היא מצוה. כן הכהנים נוטלים ידיהם כרגיל קודם ברכת כהנים. אדם שנגע בדבר מלוכלך או בנעליו ירחץ את המקום המלוכלך בידי.

סיכה- אין לסוך בתשעה באב, ובכלל זה שימוש בבושם או במיני קוסמטיקה של נשים. אמנם אדם שסובל מריח רע יכול להשתמש בדאודורנט, שאין זה לשם תענוג אלא למניעת עגמת נפש. כן ניתן למרוח על עצמו תכשיר דוחה יתושים.

נעילת הסנדל- המנהג לחנך גם את הילדים שלא להשתמש בנעלי עור, בעיקר כיום שיש תחליפים נוחים. אמנם ילד אשר סובל מכך יכול להמשיך להשתמש בנעליו הרגילות. ניתן להקל ללבוש נעליים נוחות שאינן מעור, כגון 'קרוקס' ודומיו, אמנם המחמיר ללבוש דווקא נעליים לא נוחות תבוא עליו ברכה.

אמירת שלום- יום תשעה באב הוא יום שנקבע כבכיה לדורות. לכן ביום זה אנו נוהגים ממש כאבלים, וכל דיני אבלות שייכים ממש להלכה למעשה. אין שאילת שלום בתשעה באב, בין בלילה ובין ביום. בכלל זה אין לומר גם שאר ביטויים, כגון 'להתראות' או בלועזית 'יהיי' ו'ביי'. אדם שנתקל באדם שאינו יודע את ההלכה ואמר לו 'שלום' ישיב לו 'שלום' בשפה רפה וכובד ראש כך שיבין שאין נכון לנהוג כן ביום זה. אמנם איחול 'מזל טוב' אינו בכלל זה, ומותר לאמרו בתשעה באב.

לימוד תורה- אין לומדים תורה ביום זה, משום ש'פקודי ה' ישרים משמחי לב'. בכל שנה אין ללמוד כבר מחצות היום של ערב תשעה באב (12:45). על אף שאין ללמוד דברי תורה המשמחים התירו ללמוד דברים המעציבים; מגילת איכה, הלכות אבלות, אגדות על החרבן, נבואות החרבן,

ספרי היסטוריה אשר עוסקים בתקופת החרבן או גזירות אחרות על עם ישראל (כאינקוויזיציה, השואה וכדומה), לימוד ספרי מוסר וסיפורי צדיקים המעוררים לשיפור המעשים כאשר אין בהם ריבוי של מדרשים ופסוקים. אמנם ודאי אין שום היתר לעסוק בדברים שמסיחים את הדעת מהאבלות, כגון קריאת עיתונים או מאמרי חול שאינם קשורים לחרבן ולצער. אדם שעקב לימוד בדברים המצערם יתבטל מלימוד התורה- יכול להקל ללמוד דברים אחרים מחצות היום. התירו הפוסקים לקרוא תהלים מאחרי חצות היום, אך אם קורא בדרך תחנונים (במיוחד עבור חולה וכדומה) יכול לקרוא כבר מהבוקר.

עשיית מלאכה- יש להימנע מעשיית מלאכה בתשעה באב. אך כיום שדוחק הפרנסה גדול ניתן להקל לצאת למלאכתו אחר אמירת הקינות, והמחמיר בזה תבוא עליו ברכה. אך בחנויות לממכר מזון מקילים לכתחילה, על מנת שאנשים יוכלו לקנות עבור הקטנים והחולים הזקוקים לכך. אין לעשות בביתו מלאכה שיש בה שיהוי, בכלל זה תיקונים בבית ומוצרי, תיקוני בגדים, ניקוי הבית או הכלים וכדומה. אמנם אם יש צורך להשתמש בכלי מסוים עבור אותו יום ניתן לשטפו, אך יש לעשות כן במים קרים בלבד. מותר לאפות או לבשל עבור צאת הצום מאחר חצות היום, וגם בזה נקפיד על שימוש במים קרים בלבד. בתשעה באב בשעת המנחה נולד המשיח ששמו מנחם (בשם האר"י הקדוש), לכן בנות ישראל הצדקניות שוטפות, מנקות ומכינות את הבית מחצות היום לקראת שמחת הגאולה אכ"ר, וזהו חיזוק גדול לאמונה ואין למחות בידן.

ישיבה על הארץ- עד חצות היום יש לשבת על גבי הרצפה עם הפרדה בינו ובין הקרקע באמצעות כרית וכדומה. אדם שאינו יכול לשבת ישירות על גבי הקרקע יישב על גבי כסא הנמוך מג' טפחים (24 ס"מ). באם אינו יכול גם בכך יישב על גבי כסא רגיל. אדם שיושב בבית הכנסת על גבי מדרגות ארון הקודש נחשב כאדם היושב על גבי הרצפה. אדם שנוסע בתשעה באב יכול לשבת על גבי כסא הרכב או האוטובוס כרגיל משום שמדובר בהכרח ולא בתענוג.

בצאת הכוכבים (20:08) מתפללים תפילת ערבית כבכל יום חול, ולאחריה אומרים קידוש לבנה.

בכל שנה ממשיכים חלק מדיני תשעת הימים גם ליום שאחר תשעה באב, משום שאז היה עיקר שריפת בית מקדשנו. אך מכיוון שבשנה זו הצום חל ביום חמישי ולמחרת הוא ערב שבת ניתן למעשה מסיום הצום לכבס את כל הבגדים ולנהוג כבכל השנה משום שנחשב הדבר כעושה לכבוד שבת. כתב בשו"ת מור ואהלות מרבי אליהו פוסק שניתן אף לאכול בשר ולשתות יין בערב שבת, והסביר שהוא גם כן בגדר הכנה לשבת.

שו"ת עם הרב חיים אידלס

שאלה:

האם מותר לכתוב בתשעה באב?

תשובה:

בביה"ל (סי' תקנה) מביא בזה דיון, כאשר הא"ר בשם שכנה"ג מיקל והמטה יהודה סובר שדין תשעה באב כדין חול המועד, וכדעתו פוסק החוות יאיר. אמנם להלכה אנו מקילים אחרי חצות יום לכתוב כל דבר. אגב ראיתי שהמנח"א היה כותב מכתבים אחרי חצות והיה כותב עליהם "יום לידת בן דוד".

שאלה:

האם מותר תפילין של רבנו תם ושימושא רבה בתשעה באב?

תשובה:

מוותר להניח תפילין של רבנו תם, אבל לדעת מרן המ"ב (סי' תקנה) אין לומר את ארבע הפרשיות כי זה כקורא בתורה. אולם העולם נוהג לומר את ארבע הפרשיות, כדברי הכה"ח בשם מרן הבא"ח ובעל הבצה"ח (ח"ג סי' פז) באריכות. לגבי תפילין של שימושא רבה וראב"ד, פוסק הרמ"ע מפאנו שאין מניחים אותם כלל בתשעה באב.

שאלה:

כיצד יש לנהוג בעניין השינה על מזרון בליל תשעה באב?

תשובה:

מרן השו"ע הביא בשם הכל בו והגהות מרדכי שיש נוהגים לישון בתשעה באב מוטה על הרצפה עם אבן מתחת לראשו. יש בעניין זה אריכות בספר הנפלא שבט הקהתי (ח"ב סי' קצא) לרב גרוס שליט"א, שכותב שלמי שיש כח יש לו לנהוג כך גם ביום עד חצות. כשהרעיון בדבר הוא לשנות מהרגלי השינה הקבועים שלו, וכמו שמביא במוע"ז (ח"ה סי' שמז) בשם הגר"א שדבר זה הוא ממש מדינא כמו באבל. אך חושבני שהדברים אמורים רק למי שחזק בגופו והדבר לא יגרום לו לחולשה, ובוודאי שחולה לא יישן על הארץ, שכן בחולי בוודאי שהקלו אף באבל ממש. לכן הדרך הנאותה למי שיכול היא כפי שנהג מרן הסטייפלר זצ"ל, להוריד את המזרון על הרצפה ולשים אבן מתחת למזרון כנגד הראש.